

УДК 338.332.122.

Палюх М.С.,
к.е.н., доцент
Савчук Л.І.,
к.е.н., доцент

Тернопільський національний економічний університет

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДОЛАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО КОЛАПСУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. Стрімке зниження конкурентоздатності вітчизняної економіки та різке зменшення економічного потенціалу за роки незалежності обумовлюють необхідність і безальтернативність вибору політики інвестиційно-інноваційного розвитку, що і задекларовано практично на всіх рівнях державного управління. Натомість перманентна стагнація як економічної, так і інноваційної діяльності суб'єктів господарювання викликає необхідність теоретичного осмислення глибинних причин несприйняття українською економікою задекларованої владними структурами моделі інноваційного прориву та пошуку шляхів забезпечення її реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми активізації інноваційної діяльності суб'єктів господарювання в Україні широко представлені в сучасних наукових дослідженнях. Особливою глибиною постановки даної проблеми і шляхів її розв'язання відзначаються праці В.І.Власова, О.В.Гаврилюка, В.М.Головатюка, В.О.Коюди, Я.Д.Крупки, О.В.Механіка, Т.І.Мізко, Т.В.Пасічника, О.Рубан, П.Т.Саблука, В.П.Соловійова, Л.П.Чернівської та інших. Слід зауважити, що більшість проведених досліджень стосуються здебільшого розробки окремих сторін активізації інноваційної діяльності суб'єктів господарювання – фінансування, державної підтримки, покращення організаційно-економічного механізму, ресурсного забезпечення тощо. Разом з тим окреслена проблема внаслідок своєї важливості, складності і багатогранності потребує подальшої деталізації і вивчення. Справді концептуальні наукові дослідження щодо глибинних причин несприйняття економікою України потреб інноваційного розвитку тільки започатковуються. Саме з таких позицій стан і перспективи інноваційного розвитку України досліджуються в працях В.Вишневського, В.Дементьєва, Ю.Кіндзерського, Ю.Пахомова, О.Соскіна та інших. Однак вони потребують свого теоретичного осмислення, узагальнення і подальшої розробки з метою напрацювання конкретних пропозицій щодо забезпечення реалізації політики інноваційної спрямованості національної економіки.

Постановка завдання. Метою даної статті є критично-аналітичне дослідження глибинних причин несприйняття економікою України моделі інвестиційно-інноваційного розвитку національної економіки і розробка на цій основі пропозицій щодо її активізації в перспективному періоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проводячи ретроспективний аналіз соціально-економічного розвитку української держави, доводиться констатувати, що практично протягом всього періоду її незалежності в економічній царині відбувається невпинна стагнація. Основним незаперечним критерієм, який найяскравіше демонструє безсумнівність даного твердження, є перманентне нищення економічного потенціалу держави – з деякими короткотривалими виключеннями, які до того незначні і непомітні, що тільки підкреслюють невідворотність даного процесу. Обсяг економічного потенціалу країни за двадцятирічний період, за оцінками більшості фахівців, знизився майже вдвічі і зараз становить близько 60% потенціалу 1991 року. Однак набагато гірші зміни спостерігаються в якісних аспектах функціонування економіки – невпинному зростанні безробіття, інфляції, знеціненні національної грошової одиниці, зниженні техніко-економічних характеристик виробництва і відповідно, продукції, що погіршує і без того невисокі показники конкурентоздатності національної економіки.

Згідно постулатів економічної теорії, основними чинниками економічного розвитку вважаються наступні: капітал, праця, земля, підприємницька діяльність. Щоправда, різні економічні теорії неоднаково комбінують як їх набір, так і вплив на кінцеві результати економічного зростання: від найпростішої, однак тим не менше ефективної і в наш час двофакторної функції Кобба-Дугласа (праця і капітал) до новітніх, в яких значно зростає роль підприємницької діяльності і факторів управління. Однак яку б модель не прийняли за основу, Україна за означенням повинна була б очолити перегони з точки зору забезпечення прискорених темпів розвитку економіки: передовий техніко-технологічний потенціал, який залишився у спадок від бувшого СРСР, величезні запаси корисних копалин (30% світових покладів марганцю, величезні запаси залізної руди, кам'яного вугілля, коксу, нафти, газу, енергетичних ресурсів) (капітал); 28% світових запасів чорнозему (земля); висококваліфіковані освічені трудові ресурси (праця); ініціативне талановите оптимістично налаштоване населення (підприємницька діяльність).

З описаних позицій сучасне місце України в геополітичному економічному просторі викликає відвертий подив. Достатньо сказати, що за критеріями ООН Україна входить в перелік країн, які не відбулися. З року в рік падіння прискорюється, і не тільки в економічній площині – адже базис і надбудова нерозривно взаємозв'язані. Тільки протягом останнього, 2011 року, за даними журналу *Forbs*, наша держава знаходиться на четвертому місці у рейтингу 10 найгірших економік світу, ненабагато випередивши лише Мадагаскар, Вірменію та Гвінею. А в „Рейтингу прогресу”, укладеному ФБК на підставі аналізу рейтингів Всесвітнього банку, ООН та інших міжнародних аналітичних центрів за показниками конкурентоспроможності, умов ведення бізнесу, розвитку людського потенціалу, економічної свободи, сприйняття корупції та ін., Україна опинилась на передостанньому місці серед 101 країни, поступившись „першістю” лише Болівії. Вражають темпи падіння й інших показників. Протягом останнього року ми втратили 5 позицій за індексом розвитку людського потенціалу, 7 – за індексом розвитку суспільства, 11 – за умовами для життя, 18 – в рейтингу економічної свободи, 35 – у сприйнятті корупції.

Зрозуміло, що в наведених обставинах економічна наукова думка не може залишатись осторонь. Вчені – як практики, так і теоретики – гарячково намагаються знайти вихід із ситуації, яка склалась. Кількість опублікованих праць з наведеної тематики дослідження просто вражає. Що найбільш парадоксально, шляхи подолання перманентного стану стагнації економіки і забезпечення стратегічного тренду економічного зростання тривіальні, і їх знають і рекомендують всі: переведення країни на інноваційний шлях розвитку, нарощення інвестицій, підвищення ефективності національної економіки, ліквідація корупції, приборкання інфляції, збільшення зайнятості населення тощо. Перелік можна продовжувати, вказані лише деякі, хоча й найважливіші аспекти. Не стоїть осторонь і уряд. З року в рік зростає кількість «правильних» Указів Президента, урядових програм тощо. Однак стан справ в економіці не покращується. В загальному переліку причин, які можна прочитати в економічній літературі, фігурують навіть наступні: Укази Президента і постанови Уряду на місцях не виконуються (цар у нас гарний, ось тільки бояри погані), держава хоче, а от підприємці чинять спротив, закордон не допомагає і т.д.

Спробуємо розібратись у наведених проблемах глибше. За принципом „основної ланки” усього ланцюга проблем української економіки першочергове значення, на переконання домінуючої більшості науковців, має розв'язання проблеми забезпечення інноваційної спрямованості економічного розвитку та її всебічне прискорення.

З даним твердженням важко не погодитись. Без прискорення інноваційної діяльності суб'єктів господарювання забезпечити конкурентоздатність вітчизняної економіки на міжнародній арені неможливо. Однак звинувачувати бізнес в інертному ставленні до впровадження новинок науки і техніки у виробництво, не кажучи вже про піонерні розробки, по меншій мірі утопічно. Егоцентрична природа бізнесу об'єктивно ставить на вершину піраміди цінностей вимогу забезпечення якомога більшої його прибутковості. Видний класик економічної думки, міністр фінансів Франції XIX ст. Тюрго на запитання, що б він робив, якби був королем, відповідав „нічого”. Питання прояснювала його відповідь на наступне запитання „а хто б тоді правив?” – „закон”. За твердженням А.Сміта, егоїзм взагалі є однією із найхарактерніших рис людини як людини розумної, і нічого поганого в цьому немає. Кожна людина прагне (і повинна прагнути) до задоволення своїх власних потреб, а вже завданням держави, державного управління є створення умов (насамперед законодавчо-нормативної бази), при яких задоволення власних егоїстичних потреб було б неможливим без праці на благо держави. Таким чином, якщо інновації „не йдуть”, то звинувачувати потрібно не власне бізнес, а шукати умови, які роблять даний процес (інноваційно-інвестиційну діяльність) не вигідним для нього.

Для більш детального розгляду цього явища слід починати з основ – із розгляду самої сутності інноваційної діяльності як одного із альтернативних напрямків забезпечення економічного розвитку бізнес-структур різного рівня в довготривалій перспективі.

Під інноваціями звичайно розуміють нововведення в сфері техніки, технології, організації праці або управління, базовані на використанні досягнень науки і передового досвіду. В економічній теорії поняття інновація трактується як „процес трансформації витрат у випуск з метою генерування продукції, яка характеризується більш високою якістю і більш низькими витратами, ніж раніше”. Оскільки інноваційна направленість економічного розвитку в довготривалій перспективі забезпечує економію суспільно необхідних витрат на виробництво продукту, то вона відповідає суспільним потребам і є об'єктивно необхідною. Однак, як відомо, об'єктивність економічних законів ще не означає їх автоматичного втілення в життя. Категорія об'єктивності передбачає кінцевий результат – факт реалізації даного економічного закону. Однак сам процес реалізації даного причинно-наслідкового зв'язку відбувається в суспільстві, і суспільство, через державні інституції, здійснює суттєвий вплив на механізм його реалізації. Якщо векторна направленість даного впливу співпадає із основними вимогами сутності економічного закону, то він реалізується в практичній діяльності з максимальною ефективністю – як за часом, так і за результативністю. Однак якщо діяльність органів управління не враховує, або більше того – суперечить вимогам економічного розвитку, то економічний закон, реалізуючи атрибут об'єктивності, все рівно буде втілений в життя, проте для суспільства наведений розвиток подій супроводжуватиметься значними втратами наявних ресурсів. Щось подібне можна констатувати і в Україні.

З точки зору підприємців інновації як напрямок інвестиційної діяльності є різновидом загальних витрат підприємства, які збільшують загальну вартість виробництва. Необхідною, але аж ніяк не достатньою умовою їх понесення підприємницьким сектором є забезпечення отримання прибутку, принаймні не нижчого, ніж середній прибуток в існуючих економічних реаліях сьогодення. Загальновідомо, що одна із найбільш характерних особливостей інноваційної діяльності полягає в тому, що отримання прибутку віддалено від моменту понесення витрат значним лагом (проміжком часу). Відповідно суттєво зростають ризики інфляційних втрат. Однак ці ризики, як і ризики, пов'язані із змінами економічної кон'юнктури, не йдуть в ніяке порівняння із ризиками, викликаними діяльністю владних структур, із зміною розстановки політичних сил, причому на всіх рівнях державного управління – як в центрі, так і на місцях. Слабка держава, слабка не в розумінні слабкості силових структур – в цьому відношенні Україна далеко випередила більшість країн світової спільноти, – а в розумінні забезпечення верховенства права, та й зрештою, – у незмінності самого права. Реалії сьогодення полягають у неспроможності держави забезпечити економічний захист власних резидентів від свавілля інших функціонуючих суб'єктів ринкового господарювання – силових структур, податкових органів, органів МНС, різноманітних фондів і служб і т.д. і т.п. Чинники, пов'язані з економічною конкуренцією товаровиробників в переліку ризиків сучасного підприємства займають, на відміну від закордонних країн, одне з останніх місць. Візиту податкового інспектора чи чиновника – представника місцевих органів влади бізнес боїться набагато більше, ніж виклику в прокуратуру. Дійшло до того, що представники різноманітних перевіряючих органів на місцях вже не обтяжують себе документальними перевітками законності і правомірності ведення бізнесу, – вони просто вимагають підприємцями поповнення відповідних рахунків, не забуваючи, звичайно, і про себе. Вагомим аргументом на їх користь є забезпечення для господарюючих суб'єктів, незгідних із описаною постановкою питання, умов, які взагалі унеможливають їх функціонування на ринку.

Оскільки масового відокремлення власності від управління на рівні підприємств станом на даний момент так і не відбулося, то власники економічних активів в Україні у своїй переважаючій масі складають фізичні особи, із незначною часткою юридичних. Описане явище отримало в економічній літературі специфічну назву сімейно-кланового капіталізму, що означає концентрацію влади на підприємстві в руках окремих індивідів і членів їх сімей [3, 25]. Мета їх функціонування чітко окреслена – контроль не так над виробничими, як над фінансовими потоками підприємства, особливо в кінцевій їх фазі – розподілу прибутку. Максимізація обсягу привласнюваного прибутку є визначальною місією їх економічної діяльності. Джерелом особистого доходу підприємця є прибуток, який залишається у його розпорядженні, після сплати податків, дивідендів, інших обов'язкових (і, що також досить суттєво, необов'язкових) платежів. Звідси важливі умови забезпечення ефективності ведення бізнесу – збільшення загального обсягу прибутку, зменшення вирахувань із нього, зміна структури його розподілу в бік привласнення якомога більшої частини власником активів. Зупинимось на них детальніше.

Збільшення загального обсягу прибутку. Більшість як вітчизняних, так і закордонних фахівців цілком слушно притримуються думки, що в реально функціонуючій економіці є два головних шляхи забезпечення його зростання – інноваційний і рентний. Інноваційний передбачає отримання конкурентних переваг на основі понесення інвестиційних витрат, які забезпечують або зменшення питомої собівартості одиниці продукції, або підвищення кінцевої ціни реалізації внаслідок покращення її якості. Основу рентного складає можливість отримання переваг над конкурентами дещо іншим шляхом – внаслідок природних, атрибутивно існуючих (чи штучно створених!) переваг над іншими суб'єктами господарювання, які або дають можливість доступу до більш дешевих чи більш якісних ресурсів, або можливість забезпечення більш високої, у порівнянні з іншими, ціни реалізації виробленого продукту.

Особливостями інноваційного шляху, з точки зору теорії інвестицій, як уже відзначалось, є досить суттєвий часовий проміжок між понесенням витрат (інвестиціями) і отриманням кінцевого результату (прибутку). Однак значно істотніший вплив на прийняття інвестиційних рішень спричиняють особливості його реалізації в умовах слабкої держави, які ставлять під загрозу не тільки звичайні в такій справі економічні ризики (інфляційний, кредитний, кон'юнктурний тощо), але й повернення вкладених активів, а досить часто – і саме їх існування. В будь-який момент можуть змінитись правила гри – і досить кардинально. Мається на увазі насамперед нормативно-правове забезпечення економічної діяльності – від його незначної зміни (перегляду нормативної бази) до переділу власності, включаючи повне відчуження бізнесу. Яскравим прикладом можуть бути процеси переділу власності після славнозвісної помаранчевої революції. Недалеко від них втекли і приватизаційні процеси, які відбуваються зараз. Домінуючими нормами права сьогодні в бізнесі є право сили (влади), на підґрунті якого набувають небувалих розмахів безчинство і беззаконня. Визначальним чинником розподілу майна і доходів суспільства є не реальний вклад суб'єктів господарювання в економіку країни, а економічна (як правило, на основі політичної) сила сімейно-кланових бізнес-угруповань. Тим більше, що бізнес, базований на інноваціях, стає досить привабливим для владних структур, і на етапі закінчення періоду розробки і переходу до промислового використання імовірність його втрати значно зростає.

Натомість рентний шлях отримання прибутку в умовах слабкої держави представляється найбільш надійним. По-перше, тому, що пільгові ресурси, в тому числі і підприємницької діяльності, є досить обмеженими, і доступ до них має лише невелике коло обраних – не в результаті економічного відбору

(наприклад, тендерного), а обраних владою. Владні структури, в силу їх взаємозв'язку з бізнесом, достатньо чітко проінформовані як про вид пільгового ресурсу підприємницької діяльності, так і про його вартість. Однак самі представники влади повною мірою скористатись даними ресурсами не можуть – здебільшого внаслідок певного кола обмежень, накладених чинним законодавством, або елементарного небажання ризикувати (будь-яка підприємницька діяльність передбачає деякий ступінь ризику). Крім того, не слід відкидати тривіальне небажання афішувати широкому загалу свої економічні оборудки („світитися”). Тому і бізнес, і влада в даному випадку утворюють кланові регресивні симбіозні структури, – бізнес забезпечує владу виплатами частини очікуваного прибутку, а влада бізнес – пільговими ресурсами. При цьому головним атрибутом наведеного симбіозу, крім близькості зв'язків (як правило, сімейно-кланових) є скритність. Розголос у цій справі не потрібний нікому. Влада, намагаючись максимально продовжити свій доступ до розподілу ресурсів, старається всіляко приховати від громадськості сам факт їх розподілу, а якщо можливо – і наявності; однак якщо це не зовсім вдається або зрештою стає відомим широкому загалу, то оформляється як праця на благо народу. Тут доречно навести відоме твердження А.Сміта про те, що люди, які на всіх усюдах кричать про працю на благо народу, або несповна розуму, яким місце в спеціалізованих установах, або брехуни, які свідомо обманюють маси. Альянс бізнесу і влади, окрім розподілу обмежених (тому і пільгових) ресурсів, може стосуватись й інших аспектів підприємницької діяльності: розподілу державних замовлень, які дають змогу реалізовувати кінцевий продукт за завищеними цінами, отримання податкових пільг або взагалі звільнення від сплати податків, можливість привласнення лівової частини прибутку. Отже, для отримання рентного прибутку мало володіння економічними активами, потрібно ще мати доступ до владних ресурсів.

Таким чином, власник активів свідомо чи несвідомо повинен обрати один із наведених взаємосуперечливих шляхів їх вкладення: інвестиції в інновації чи інвестиції у владу. І тільки відчайдухи, які або надзвичайно наївні, або настільки ж необачні, можуть обрати перший шлях. Однак вони об'єктивно приречені на поразку в описаному економічному змаганні з другими.

Для кращого розуміння сказаного проведемо своєрідний SWOT-аналіз наведених шляхів економічного розвитку з точки зору пересічного підприємця.

Обсяг отримуваного прибутку від підприємницької діяльності залежить від двох основних чинників: від норми прибутку на вкладений капітал і від швидкості його обертання. При цьому в умовах слабкої держави, домінування „коротких правил” поведінки на ринку особливого значення набуває саме швидкість його обороту, і пов'язана з нею ліквідність. Як зазначив відомий економіст Ю.Пахомов, головним гаслом господарюючих суб'єктів в українських реаліях є „вкрасти побільше і якнайшвидше і сховати якомога далі від ненадійної держави” [6]. Для розробки і впровадження прогресивних новацій потрібен досить тривалий проміжок часу, не кажучи вже про суттєві ризики, пов'язані з елементами невизначеності, які атрибутивно притаманні кожному піонерному проекту, тоді як авансування коштів у забезпечення рентних переваг бізнесу шляхом фінансування у владні структури практично безризикове і головне – характеризується швидкою окупністю витрат, оскільки рентні переваги, здебільшого у вигляді доступу до пільгових ресурсів, надаються практично зразу ж, без будь-яких бюрократичних зволікань. Щоправда, інвестиції у владні структури також мають певний елемент ризику внаслідок досить частой зміни останньої. Однак в даному випадку вказаний ризик компенсується практично негайним доступом до пільгових ресурсів і швидкою окупністю. Хотілось би загострити увагу ще на одному аспекті згубного впливу наведених чинників на інноваційну діяльність. Мається на увазі особливо значна шкода, яка заподіюється підприємствам малого бізнесу. Саме малий бізнес є найбільш сприятливим середовищем для започаткування інноваційної діяльності. І саме малий бізнес найбільше потерпає від описаного вище стану взаємовідносин владної економіки, оскільки він, по-перше, не має достатньо коштів, щоб інвестувати у владні структури, а по-друге, в значно більшій мірі потерпає від зміни політичної кон'юнктури, оскільки знаходиться під впливом змін не тільки центральної, державної влади, а й регіональної і місцевої. Якщо найбільш крупні економічні гравці на теренах України спілкуються напряму із вищими ешелонами управління (політичної влади), то малий бізнес потерпає від усіх без винятку змін на будь-яких рівнях, оскільки навіть незначні перестановки на найвищому рівні моментально спричиняють зміни в системі управління на місцях. В результаті середовище, яке за своїм призначенням покликане сприяти розвитку і пожвавленню інноваційної діяльності, поставлено в умови придушення будь-якої ініціативи.

Домінування рентного шляху забезпечення прибутку породжує патологічні зміни у суспільстві, несумісні із загальною тенденцією прогресивного розвитку, заперечуючи саму теорію еволюції. Адаптація підприємств до умов ринкового середовища в Україні по суті означає реалізацію безперспективного шляху розвитку економіки, стрімкий рух назад. На практиці це привело до стрімкого знищення економічного потенціалу держави, занепаду економічної і соціальної сфери, деградації української нації. Власники активів, замість того, щоб забезпечити їх ефективне функціонування на благо процвітання держави, вкладають їх у різного роду корупційні схеми. І тим, кому вдається інвестувати у владу або купити послуги влади, заздрить і прагне наслідувати все суспільство. Конкуренція за нову техніку і технології, які б забезпечили підвищення техніко-економічних характеристик виробництва і якості продукції як необхідної умови інноваційного розвитку все більше підміняється конкуренцією за джерела влади, за доступ до неї. В описаних умовах роль і

значення грошових впливів у владні структури значно зростають; із таких, що забезпечують економічне процвітання бізнесу, вони перетворюються у необхідну умову забезпечення власне його існування. Без гарантій підтримки з боку владних структур в реаліях української дійсності проводити підприємницьку діяльність, та навіть і зберегти її дуже і дуже проблематично. Дійшло до того, що без постійних ін'єкцій у владні структури безпечне існування бізнесу неможливе.

Напрямки такого інвестування у владу досить різноманітні. Це насамперед фінансування діяльності політичних партій і просування своїх представників в державні структури; в корупцію для прийняття вигідних бізнес-проектів і „лобіювання” в представницьких органах влади власних бізнес-інтересів; в придбання і захоплення особливо вигідних і перспективних в економічному відношенні підприємств (від приватизації до рейдерства і прямого захоплення); заснування нових господарських структур, головною метою яких є не виробництво, а виведення з-під контролю доходів власника активів; створення охоронних систем бізнесу (від державної до приватної охорони, і аж до залучення кримінальних структур).

Більш висока ефективність рентної форми ведення бізнесу у відповідності із законом сполучених посудин ставить ще більші перепони на шляху інноваційної діяльності. Тягар інноваційних витрат на розвиток інноваційної інфраструктури стає непосильним для національної економіки. Навіть мізерно невеликий обсяг фінансування із Державного бюджету розвитку науки і наукових кадрів у порівнянні з іншими країнами залишається швидше декларативним і проводиться за залишковим принципом. Тому різного роду бізнес-інкубатори, інноваційні центри, технологічні парки існують швидше на папері, ніж в реальній дійсності. Про союз науки і виробництва, синтез фундаментальної і прикладної науки, масове впровадження науково-технічних досягнень у виробництво доводиться тільки говорити.

Окремого питання заслуговує сам механізм привласнення рентного прибутку. Зрозуміло, що оскільки рентні платежі, тим більше у владу, ніде не афішуються, то вони об'єктивно потребують наявності адекватних специфічних механізмів його привласнення. Найбільш масово вживаним шляхом максимізації доходів власника активів у відповідності з принципом скритності, мова про який уже велась вище, є їх вилучення не з офіційного прибутку, а з доходів посередницьких структур, через які і проходять основні товарні і грошові потоки контрольованого підприємства. Це відбувається за добре відомою схемою: продаж продукції підприємства таким фірмам за заниженими (інсайдерськими) цінами з наступним її перепродажем (досить часто неодноразовим) з осіданням доходів на рахунках посередників. Саме цією обставиною можна пояснити досить дивний парадокс функціонування підприємств в Україні: величезна їх кількість (біля 40%) протягом тривалого періоду часу виявляються збитковими, і разом з тим ніхто від них не відмовляється. Згідно принципу скритності (а підґрунтя для цього є – комерційна таємниця, явище, між іншим, саме по собі досить складне і суперечливе, і разом з тим закономірне і достатньо об'єктивне) офіційний прибуток підприємства власнику активів непотрібний, більше того, він заважає йому максимізувати отримуваний дохід. В цих умовах власник або отримує особистий дохід, приховуючи фактично створений прибуток і перекачуючи його певним чином у свої кишені, або ж, якщо у підприємства прибуток офіційно забирають, органічно вбудовуючи його в штучно створену ієрархію комерційних структур, із власником діляться доходом з контрольованих цими структурами фінансових потоків.

Парадоксальність ситуації полягає в тому, що з точки зору стратегічного управління існування економічно слабкої держави не вигідне нікому – ні владним структурам, ні бізнесу, ні населенню України. З метою ілюстрації даного твердження розглянемо такий аспект життєдіяльності економіки країни, як фіскальна політика, найважливішими складовими якої є податкова політика і політика державних видатків; щоправда, на другу складову звертається менше уваги, хоча з точки зору макроекономіки вона за важливістю і ступенем впливу на економіку аж ніяк не поступається першій. Щодо податкової політики, то стан справ в Україні, м'яко кажучи, залишає бажати кращого. Як пише відомий економіст П. Саблук, за ступенем сприяння ведення бізнесу податкова система України знаходиться на передостанньому, 147-му місці в світі, випереджаючи лише Білорусь [5]. Змінити ситуацію повинен був довгоочікуваний Податковий Кодекс. Однак із його прийняттям практично ніяких суттєвих змін не відбулось. Рівень обкладання як бізнесу, так і населення всілякого роду податками у нас залишається одним із найбільших у світі. Це й зрозуміло, якщо виходити лише із тактичних міркувань владних структур. Влада прагне наповнити бюджет країни будь-якими засобами вже зараз і негайно, виходячи насамперед із наступних міркувань: по-перше, з метою збільшення бази розподілу акумульованих у державному бюджеті коштів по своїх каналах; по-друге, з популістською метою задоволення найбільш злободенних потреб електорату (збільшення пенсій, соціальних пільг, різного роду дотацій тощо). Ні в кого не викликає ніяких сумнівів, що у владних структурах працюють високоосвічені, в тому числі і в економічному плані, кваліфіковані спеціалісти. Вони чудово обізнані як із класичними, так і з новітніми теоріями економічного розвитку, макроекономічними теоріями і течіями наукової думки, не говорячи вже про її ази щодо впливу рівня оподаткування на обсяг сукупного суспільного продукту, яскраво ілюстрованою кривою Лафера, згідно із якою збільшення рівня оподаткування суб'єктів господарювання національної економіки зверх оптимального рівня (близько 20-30%) спричиняє в перспективному періоді абсолютно зворотній ефект – зниження доходів державного бюджету внаслідок зменшення бази оподаткування не в такій вже і віддаленій перспективі. Проведені нами нескладні розрахунки показують, що зниження податкових ставок в Україні до

середньоєвропейського рівня вже через 7-8 років зумовило б різкий ріст валового внутрішнього продукту (майже вдвічі проти прогнозованого) та економічного потенціалу суб'єктів господарювання (майже втричі), а за 10-15 років різниця між показниками була б на порядок вища! Відповідно при зниженні існуючих податкових ставок на 15-20% вже через 7-8 років за рахунок збільшення бази оподаткування обсяги податкових надходжень до бюджету різко збільшились би, не кажучи вже про те, що за рахунок покращення фінансового становища підприємства змогли б ефективніше вирішувати питання забезпечення економічного розвитку, і перш за все шляхом активізації інвестиційно-інноваційної діяльності. Однак в умовах політичної нестабільності у влади немає впевненості не те що в наступних 7-8, а й у кількох найближчих роках. Їй немає часу збільшувати економічний потенціал держави – головним завданням є якнайшвидший розподіл вже наявного.

Аналогічним чином справа виглядає і з іншим макроекономічним важелем економічного зростання – державними видатками. Зв'язок між обсягом державних ін'єкцій в економіку, щоправда, більш завуальований, ніж у випадку з описаною податковою системою, однак стохастично не менш слабкий. Збільшення обсягу державних вливань в економіку (зауважте, саме в економіку, маються на увазі продуктивні державні видатки) в мультиплікативному розмірі об'єктивно спричиняють зростання обсягу валового суспільного продукту, що забезпечує, знову ж таки, зростання державних видатків, при незмінній нормі нагромадження (спіраль витрати – продукт), і, відповідно, в не такому вже й далекому перспективному періоді, забезпечить різке зростання всіх інших складових витрат державного бюджету – в тому числі й на управління. Однак і тут тактичні міркування якнайшвидшого перетягування одіяла (трішкин кафтан) вступають в яскраве протиріччя із стратегічними завданнями розвитку економіки. Забезпечення національних інтересів економічного зростання в стратегічному періоді з точки зору української влади поступається місцем забезпеченню реалізації інтересів симбіозу владних структур і бізнес-кланових угруповань.

Описане зачароване коло набуло такого масштабу, колапс української економіки і деградація української нації – таких обсягів, що досить значна кількість науковців втратили віру в можливість зміни ситуації, яка склалась. На жаль, з ними важко не погодитись. Проте і здаватись без боротьби справжнім науковцям не личить. В умовах, коли влада практично поставила бізнес на коліна, і процес цей продовжується, одним із найперспективніших шляхів залишається гра на загальноприйнятих світових цінностях – як в морально-етичному, так і в економічному плані, з якими владні структури не можуть не рахуватись. Прикладом теоретичної можливості такої постановки питання є те, що хоча влада і не зацікавлена в інвестиційно-інноваційному спрямуванні розвитку національної економіки, вона змушена його декларувати в силу підтримки загальнотеоретичних висновків світової економічної думки. На наш погляд, в даних обставинах ще не зовсім втрачена можливість впливу на економічну політику держави з боку представників бізнес-структур, населення та представників економічної думки на основі використання таких загальноприйнятих людських цінностей, як свобода слова та пов'язана з нею гласність. В умовах переходу до економіки знань всемірно зростає роль і значення інформаційного ресурсу. Відповідно зростають і можливості доступу до нього (використовуючи сучасні теле-радіо-комунікації, мультимедійні зв'язки, пресу, Інтернет-ресурси тощо). Таким чином, інформація про виділення, і що особливо важливо, цільове спрямування коштів державного бюджету України, обов'язково на всіх рівнях управління як в галузевому, так і в територіальному розрізі, із складанням і доведенням до широкого загалу балансу вказаних коштів до останньої копійки, значно зменшило в можливості нецільового використання пільгових ресурсів. Адже саме розголосу найбільш бояться різні структури, які наділені владними повноваженнями. Однак і тут влада, не маючи змоги не зважати на об'єктивність даного процесу, шукає шляхи його нівелювання, використовуючи в основному два наступних: по-перше, шляхом введення цензури (явної і неявної, прямої і непрямої) на засоби та зміст інформації і, по-друге, граючи «на випередження», шляхом подання вибіркової інформації «зверху», оформленої на кшталт «електронного уряду» тощо. Проте на разі цей шлях забезпечення гласності ще не повністю втрачений і використовувати його для роз'яснення реального стану справ в економіці, зокрема в інвестиційно-інноваційній сфері, не тільки можливо, але й потрібно.

Висновки з даного дослідження. Визріла об'єктивність і неминучість інноваційного спрямування економічного розвитку в умовах існуючого господарського механізму наштовхується на низку нездоланих перепон. Разом з тим проведений аналіз переконує, що стратегічні цілі інноваційної діяльності сприятливо сприймаються і відповідають корінним інтересам всіх основних гравців на економічному полі, однак тактичні умови господарювання унеможливають їх реалізацію. Відповідно зростає і без того численна когорта представників економічної науки, які висловлюють сумніви у спроможності української економіки забезпечити інноваційний вектор розвитку. Вихід в умовах функціонування економічно слабкої держави вбачається у затуханні і сповільненні рентного шляху розвитку внаслідок зниження продуктованих ним рівнів рентабельності. Зрозуміло, що такий шлях дуже тривалий і безініціативний, однак об'єктивних причин забезпечення інноваційної спрямованості економічного зростання не спостерігається. В реаліях сьогодення одним із дієвих засобів контролю за цільовим використанням коштів, виділених для забезпечення інноваційного розвитку економіки, є вільний доступ всіх зацікавлених осіб до інформаційних ресурсів.

Література

1. Борейко В.І. Пільгове оподаткування малого бізнесу в Україні: ретроперспектива та перспектива / В.І. Борейко // Вісник економічної науки України. – 2011. – №2. – С. 21-24.
2. Вишневецький В. Інновації, інститути та еволюція / В. Вишневецький, В. Дементьев // Вопросы економіки. – 2010. – №9. – С. 41-61.
3. Киндзерський Ю. Деформація інститута собствених в Україні та проблеми формування ефективного собственика в неефективному державстві / Ю. Киндзерський // Вопросы економіки. – 2010. – №7. – С. 123-133.
4. Ляшенко В.І. Вплив Податкового Кодексу України на розвиток малого підприємництва: експертні оцінки на етапах обговорення, прийняття та внесення змін / В.І. Ляшенко, А.А. Просуленко // Вісник економічної науки України. – 2011. – №2. – С. 93-111.
5. Міжнародний рух капіталів і залучення в Україну прямих іноземних інвестицій / П.Т. Саблук, В.І. Власов, М.І. Кисіль, К.А. Пріб // Економіка АПК. – 2008. – №9. – С.3-14.
6. Пахомов Ю. Ситуація в Україні: передкриза, криза, пост криза / Ю. Пахомов, С. Пахомов // Економічний часопис - XXI. – 2009. – №7-8. – С. 3-6.
7. Рейтингове падіння України триває. / [http://www. Unian. Net/ukr/neys-444737.htm/](http://www.Unian.net/ukr/neys-444737.htm/)
8. Салеев И. Инвестиционно-инновационные основы развития субъектов малого предпринимательства региона / И. Салеев // Ресурсы, информация, снабжение, конкуренция. – 2010. – №1. – С. 202-206.

УДК 330.3:339.9

Гродський С.В.,
к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки,
Тернопільський національний економічний університет

ЄВРОПЕЙСЬКЕ ТАБЛО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА УКРАЇНА

Постановка проблеми. В проекті Стратегії інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів, розробленої Інститутом світової економіки і міжнародних відносин, ДУ «Інститутом економіки та прогнозування» НАН України, Центром досліджень науково технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М.Доброва, Державним агентством України з інвестицій та інновацій ще у липні 2009 р. для Комітету з питань науки і освіти Верховної Ради України, зазначається, що «інноваційні процеси в національній економіці не набули вагомих масштабів, кількість підприємств, що впроваджують інновації, зменшується з кожним роком і становить зараз 12–14%, що менше в 3–4 рази, ніж в інноваційно розвинутих економіках. Наукоємність промислового виробництва знаходиться на рівні 0,3%, що на порядок менше від світового рівня. При цьому майже третина коштів, що витрачаються на інноваційну діяльність, припадає на закупівлю обладнання, в той час як на придбання прав на нову інтелектуальну власність або на проведення НДДКР витрати на порядок менші» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однак за три наступних роки цей вагомий аналітичний документ так і залишився проектом, якщо не враховувати той факт, що у жовтні 2010 року було прийнято Постанову ВРУ з цієї проблематики саме за результатами парламентських слухань 2009 року [2]. У цьому документі було здійснено ґрунтовний критичний аналіз стану справ у інноваційній сфері України та запропоновано конкретні заходи щодо її активізації впродовж наступних десяти років.

Серед основних завдань, що поставлені у проекті Стратегії перед вітчизняною наукою, є гармонізація методології державних статистичних спостережень з науковою та інноваційною діяльністю з міжнародною практикою. Ці аспекти лише в останні роки почали активно досліджувати в Україні, зокрема, варто відзначити роботи І.Ю. Єгорова, І.А. Жуковича, Ю.О.Рижкової, Т.К. Кваші, Е.П.Кочеткова, Г.П. Задорожної, Е.Ф.Паладченка, аналітичні матеріали УкрІНТЕІ, Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України. Однак, ще не повністю дослідженими залишаються питання узгодженості цих показників із статистичною оцінкою цієї сфери в самій Україні.

Постановка завдання. Метою статті є визначення важливості гармонізації методології державних статистичних спостережень з науковою та інноваційною діяльністю з міжнародною практикою, а також дослідження застосовуваного Євросоюзом з 2011 року нового зведеного показника